

Jakub Potulski

Uniwersytet Gdański

Instytut Politologii

wnsjp@univ.gda.pl

MIKROGEOPOLITYKA – LOKALNOŚĆ WE WSPÓŁCZESNYCH ANALIZACH GEOPOLITYCZNYCH

Microgeopolitics – locality in contemporary geopolitical analysis

Słowa kluczowe: geopolityka, lokalność, konflikty, przestrzeń, mikrogeopolityka, geografia człowieka

Key words: geopolitics, locality, conflict, space, microgeopolitics, human geography

Cechą charakterystyczną dla obecnej fazy rozwoju geografii politycznej – jako subdyscypliny współczesnej geografii człowieka – jest powrót geopolityki, jako obszaru analiz, któremu przypisuje się duże znaczenie (Blacksell 2008). Przyznaje się jej istotną rolę w rozpoznawaniu współczesnych przemian związanych z reorganizacją przestrzeni politycznej, a sam termin geopolityka został wprowadzony do szerokiego dyskursu publicznego. W obiegu akademickim i publicystycznym pojawiła się duża liczba prac, książek, artykułów i publikacji odwołujących się pojęcia geopolityki. Jej odradzanie się i duża popularność jest zjawiskiem kontrowersyjnym ze względu na historię geopolityki, wątpliwości dotyczące jej statusu jako dyscypliny (czy też subdyscypliny badawczej), a także ze względu na fakt, że duża część analiz obecnie określanych mianem geopolitycznych ma wątpliwą jakość intelektualną, a ich pojawienie się w obiegu publicystycznym jest wyrazem pewnej mody intelektualnej.

Trzeba jednak podkreślić, że odrodzenie się zainteresowania geopolityką stanowi szansę dla rozwoju badań poświęconych relacjom czynnika przestrzennego i sfery aktywności politycznej człowieka. Jej popularność jest szansą dla rozwoju geografii politycznej, gdyż sprzyja badaniom związanym z odpowiedzią na pytanie o to jak to, co polityczne jest zakorzenione w tym, co przestrzenne. Jest to jednocześnie duże wyzwanie, gdyż ze względu na swoją kontrowersyjną historię, mało która dziedzina badań budzi tak rozmaite odczucia i oceny, jak dzieje się to w przypadku geopolityki. Wielu badaczy wprost odmawia jej statusu naukowego, zwracając uwagę na pseudonaukowy i zideologizowany charakter analiz geopolitycznych. Rozwiązania

problemu nie ułatwia pojawianie się obiegu publicystycznym różnorodnych prac, które w swoim tytule mają słowo „geopolityka”, licząc że tym samym ich analizy nabiorą charakteru naukowego.

Skąd obecnie bierze się duża popularność geopolityki? Geografia polityczna zawsze była odbiciem czasów, w których powstawały jej teorie i zawsze były w niej poruszane aktualne problemy. Obecne zainteresowanie geopolityką związane jest z wydarzeniami przełomu lat 80. i 90. XX wieku. Koniec tzw. zimnej wojny oraz rozpad Związku Radzieckiego spowodowały załamanie się dotychczasowego ładu międzynarodowego, który zimna wojna spolaryzowała wokół konfliktu USA – ZSRR. W środowisku międzynarodowym doszło do zmiany składu systemu (pojawił się nowi działacze); nastąpiła zmiana struktury systemu (modyfikacja różnorodnych sieci powiązań łączących poszczególne podmioty), a także zmiana funkcji pełnionych przez elementy tego systemu. Te przekształcenia spowodowały ożywienie myślenia w kategoriach geopolitycznych i wykorzystywanie tego typu retoryki w dyskusjach politycznych oraz żargonie potocznym. Wobec zachodzących zmian zaistniała potrzeba określenia i opisanie na nowo rzeczywistości, w której żyjemy. Wraz z zachwianiem się dotychczasowego porządku międzynarodowego pojawiło się zapotrzebowanie na swoistą wyobraźnię geopolityczną, za pomocą której można opisać dokonujące się zmiany i analizować rysujący się nowy ład międzynarodowy. W wielu przypadkach geopolityka zajęła miejsce teorii stosunków międzynarodowych, a duża grupa osób zajmujących się opisem relacji międzynarodowych w swoich analizach zaczęła używać a nawet nadużywać terminu geopolityka. Stała się ona modną dziedziną rozważań, dlatego też wielu badaczy analizując przemiany polityczne i ekonomiczne zachodzące we współczesnym świecie często bezkrytycznie posiłkuje się tym terminem. Jednakże rosnące zainteresowanie geopolityką, nawet w jej uproszczonej formie, sprzyja odrodzeniu zainteresowania rolą jaką pełni czynnik przestrzenny w procesach i zjawiskach politycznych.

W swoim klasycznym ujęciu geopolityka jest rozumiana jako pewien sposób podejścia do badań stosunków międzynarodowych i analiza interakcji zachodzących pomiędzy usytuowaniem geograficznym a procesami politycznymi (Cohen 2003). Często pojmuje się ją jako badania stosunków międzynarodowych z perspektywy przestrzennej lub geograficznej (por. Parker 1998, Braden, Shelley 2000). W takim ujęciu jest to przede wszystkim analiza wpływu środowiska przyrodniczego i położenia geograficznego na usytuowanie i znaczenie państwa w relacjach międzynarodowych oraz analiza przestrzennych relacji pomiędzy państwami i zgrupowaniami krajów. W bardziej współczesnym ujęciu, które upowszechniło się w obiegu naukowym pod koniec lat 80. dzięki pracom geografa Gearoida O'Tuathaila, przez geopolitykę rozumie się specyficzną praktykę życia społeczno-politycznego służącą porządkowaniu przestrzeni poprzez dostarczanie ludziom – za pomocą metafor geograficznych – swoistej mapy świata i tworzenie tzw. kodów geopolitycznych, wytwarzanych i upowszechnianych w opinii publicznej przez polityków,

ekspertów, dziennikarzy, a także mass media (Potulski 2010). W tym drugim wypadku geopolityka nie jest traktowana jako dyscyplina badawcza ale raczej jako forma dyskursu politycznego związanego z koniecznością opisywania przestrzeni i uzasadniania ideologicznie swoich interesów. Zarówno dyskurs ten jak i jego wytwory mogą być przedmiotem badania geografii politycznej jako dyscypliny naukowej zajmującej się relacjami zachodzącymi między człowiekiem, jako członkiem związków politycznych oraz przestrzenią, w której zachodzą zjawiska polityczne.

Są to dwa dominujące sposoby postrzegania geopolityki. Oba ujęcia mają jednak swoje wady. W pierwszym przypadku przeciw traktowaniu geopolityki jako relevantnej dziedziny badań można wysunąć poważny argument, że jest to jedynie potoczny, a nie naukowy, sposób myślenia ograniczający się do powierzchownego opisu prostych do zaobserwowania zjawisk społecznych, a do tego łatwo kopiujący slogany wprowadzane do obiegu publicznego przez zaangażowanych politycznie publicystów, którzy pod pozorami naukowości tworzą wizje charakteryzujące czyjeś interesy polityczne. W drugim wypadku geopolityka zostaje sprowadzona tylko do wymiaru dyskursywnego, czyli traktowana jest nie jako obszar dociekań o charakterze naukowym, ale jako zamierzone budowanie partykularnych sposobów myślenia o przestrzeni i stosunkach międzynarodowych przez instytucje oraz praktyków zajmujących się polityką zagraniczną. Taki proces kształtowania się wyobrażeń przestrzennych może być przedmiotem analiz naukowych, które starają się identyfikować źródła mitów i stereotypów oraz wskazać na ich znaczenie dla praktycznej aktywności człowieka.

Czy geopolityka współczesna może uciec od uproszczeń związanych po pierwsze: z jej klasycznym nurtem, wielokrotnie krytykowanym w literaturze naukowej za swoją pseudonaukowość i po drugie: z traktowaniem jej jedynie jako pewnej formy dyskursu społecznego, który powinien być przedmiotem analiz geografów badających społeczne kształtowanie się wyobrażeń przestrzennych danej zbiorowości? Wydaje się, że geopolityka może stać się ważnym elementem badań nad relacjami zachodzącymi pomiędzy tym, co polityczne, a tym, co przestrzenne. Należy jednak podjąć próbę dyskusji dotyczącą przedmiotu badań geopolitycznych i krytycznie przyjrzeć się dotychczasowym sposobom ich prowadzenia oraz zadać sobie pytanie czym jest, a raczej czym może być geopolityka? Współczesne poświęcone jej dyskusje powinny być ukierunkowane nie na porównywanie różnorodnych i licznie tworzonych scenariuszy geopolitycznych ale na próbę odpowiedzi na pytanie co jest istotą refleksji geopolitycznej i jakie są jej źródła? Czy geopolityka jest tylko pseudonaukową modą intelektualną czy też może ona znaleźć swoje miejsce wśród dziedzin zajmujących się analizą sfery polityczności? Konieczność systematycznej, a zarazem krytycznej refleksji nad istotą geopolityki wynikają z faktu, że obecnie istnieje dużo sposobów jej rozumienia i definiowania. Powstaje wiele prac, których autorzy wykorzystują termin „geopolityka” w sposób woluntarystyczny i nieuzasadniony. Tym samym zachodzi konieczność wprowadzenia ładu w myśleniu o geopolityce i podję-

ciu próby zrozumienia, czy jest to jedynie pewna forma ideologii i myśli politycznej, czy też może obszar akademickich dociekań. Jeżeli to drugie, to jakie jest jej miejsce w systemie nauk?

Truizmem jest stwierdzenie, że środowisko człowieka ma zarówno strukturę przestrzenną, jak i czasową. Jego działania są osadzone w otaczającym go środowisku, a większość z nich zawiera w sobie aspekt przestrzenny. Z uwagi na znaczącą rolę przestrzeni w życiu człowieka nauka zawsze starała się uchwycić istotę związków ludzi i miejsc oraz zrozumieć, czym jest otaczająca nas przestrzeń. Dyscypliną, w ramach której podjęto się systematycznej refleksji nad relacjami człowiek – przestrzeń stała się geografia. Kategoria przestrzeni uzyskała szczególne znaczenie w ramach geografii humanistycznej, której to próbowano nadać status nauki przestrzennej, czyli nauki społecznej, skupionej na roli przestrzeni jako podstawowej zmiennej wpływającej na organizację społeczeństwa oraz działania i zachowania jednostek społecznych (Lisowski 2005). W ramach geografii humanistycznej przestrzeń zaczęto traktować jako twór ludzki, antropogeniczny, kulturowy i społeczny, a więc wytworzony przez jednostki, grupy i zbiorowości ludzkie. Nabrała ona charakteru społecznego; przestrzeń była obszarem (przestrzenią fizyczną) ukształtowanym przez daną grupę społeczną, któremu ta grupa nadała formę, wyznaczyła funkcje i znaczenie. Ta wytworzona przestrzeń staje się materialną podstawą życia zbiorowości ludzkich warunkując ich zachowania, ograniczając je, a zarazem stwarzając pewne możliwości dla ludzkiej aktywności.

Przyjmując, że przestrzeń społeczna jest wytwarzana i użytkowana przez ludzi można zadać pytanie o przyczyny, które prowadzą do takiego, a nie innego jej ukształtowania. Działalność człowieka jest silnie osadzona w przestrzeni, co oznacza, że jej charakterystyczne cechy wpływają na możliwości działania jednostek społecznych. Tym samym jej odpowiednie ukształtowanie pozwala na uzyskanie częściowego wpływu nad ludzkimi zachowaniami. Dążenie do wywierania wpływu na zachowania ludzi jest cechą konstytutywną dla władzy, a w tym także dla władzy politycznej. Proces społecznego tworzenia przestrzeni zawiera zatem w sobie pierwiastek polityczności. Oba te elementy wzajemnie na siebie wpływają. Przestrzeń i miejsce jest środowiskiem, w którym przebiegają procesy polityczne. Przestrzeń dostarcza swoistej sceny i zasobów dla działań politycznych. Działacze polityczni starają się więc tak ukształtować środowisko, aby móc działać lepiej i efektywniej, a przestrzeń i jej odpowiednie ukształtowanie stanowi przedmiot rywalizacji politycznej. Zatem istnieje wzajemne oddziaływanie pomiędzy przestrzenią, a zachodzącymi w niej procesami społecznymi, politycznymi, gospodarczymi. Przestrzeń odgrywa znaczącą rolę w aktywności politycznej, a ten kto jest w stanie ukształtować ją lub wyobrażenia o niej w sposób odpowiadający swoim interesom zwiększa swoje szanse kontroli nad procesami społecznymi i zachowaniami ludzi.

Problem relacji i wzajemnych związków pomiędzy tym, co polityczne i tym co przestrzenne jest obszarem zainteresowań kształtującej się od końca XIX wieku

geografii politycznej. Ze względu na fakt, że zarówno pojęcie przestrzeni, jak i polityki jest wieloznaczne i wymykające się jednoznacznym definicjom, geografia polityczna była i jest z natury dyscypliną dynamiczną. Jej tematyka i główne obszary badań i dyskusji ulegały znaczącym zmianom wraz z tym, jak zmieniano się pojmowanie tego, co przestrzenne i tego, co polityczne. Współczesny etap rozwoju geografii politycznej – jako dynamicznie rozwijającego się obszaru badań – związany jest z przemianami w sposobie rozumienia zarówno tego, co przestrzenne, jak i tego, co polityczne. Wynika to z faktu, że we współczesnej nauce widoczny jest wyraźny zwrot przestrzenny i rosnące zainteresowanie przestrzennymi aspektami zjawisk społecznych, w tym także politycznych. Pionierskie prace takich badaczy, jak Henri Lefebvre, Michael Foucault czy też Yves Lacoste spowodowały, że geografowie oraz badacze zjawisk społecznych zaczęli coraz częściej włączać aspekt przestrzenny do swoich badań i wyjaśnień fenomenów społecznych. Przestrzeń odzyskała należne sobie miejsce we współczesnej teorii społecznej. Powszechne stało się przekonanie, że to, co społeczne i to, co przestrzenne stanowi nierozdzielalną całość, a społeczeństwo jest przestrzennie konstruowane i ten fakt – przestrzenne organizacja społeczeństwa – wpływa na jego funkcjonowanie (Massey 1994). Oznacza to, że przestrzeń nie powinna być rozpatrywana jako produkt procesów społecznych ale zachodzi także zależność odwrotna i to, co społeczne jest kształtowane przez to co przestrzenne.

Rosnące zainteresowanie przestrzennymi aspektami zjawisk społecznych spowodowało powrót badaczy i analityków do geopolityki. Analizy o charakterze geopolitycznym stanowią element geografii politycznej, gdyż ukierunkowują nas na badanie relacji tego, co przestrzenne, i tego, co polityczne. W terminie geopolityka występuje połączenie tych elementów – aspektu przestrzennego i aspektu politycznego ludzkiej aktywności społecznej. Z punktu widzenia etymologii termin geopolityka składa się z dwóch greckich słów *geo* – ziemia, oraz *politika*, co w starożytnej Grecji oznaczało tyle co sztuka rządzenia. W tym sensie termin geopolityka składa się z dwóch komponentów. Pierwszy to *geo* i odnosi się do tego, co przestrzenne. Komponent ten zwraca naszą uwagę na fakt, że działalność człowieka osadzona jest w przestrzeni. Także polityka zaczyna się od miejsca. Terytorium, miejsce, przestrzeń posiadają znaczenie, ze względu na to, że:

- 1) Kształtują, urabiają, modelują czynniki społeczne. Środowisko, w którym wznosimy i działamy, kształtuje nas jako działaczy politycznych.
- 2) Miejsce nadaje znaczenie aktywności politycznej i wpływa na tego typu działalność. Terytorium posiada znaczenie nie tylko ze względu na swój rozmiar, topografię, zasoby naturalne, ale przede wszystkim ze względu na znaczenie przypisywane mu przez poszczególnych autorów. Znaczenie przypisywane miejscu często decyduje o podjęciu aktywności i jej sile.
- 3) Miejsce, terytorium, przestrzeń są tymi elementami, w których osadzone są jednostki społeczne i w których przebiega działanie. Stanowi one tło dla aktywności politycznej, wywierając jednocześnie swój wpływ na tę aktywność.

- 4) Terytorium jest także wartością, w której uwidaczniają się efekty działań politycznych. Zmiana charakteru otaczającej człowieka przestrzeni może być wynikiem zjawisk naturalnych, ale większość z nich zmienia swój wygląd i znaczenie w wyniku aktywności społecznej (Therborn 2006).

We współczesnej geografii człowieka powszechnie przyjmuje się, że przestrzeń jest wytwarzana społecznie. Tym samym staje się możliwe myślenie o przestrzeni ze względu na to, jak ludzie ją wykorzystują, przedstawiają i przekształcają. Można analizować historię formowania, organizowania, przeobrażania, pojęciowego i symbolicznego przedstawiania, zawłaszczania i obrony przestrzeni w różnych epokach i społeczeństwach. Przestrzeń jest w naszym życiu wielkością zmienną, dynamiczną i relacyjną. Podejmując problematykę jej społecznego tworzenia (uspołeczniania przestrzeni), przedmiotem analiz są zależności między życiem społecznym a przestrzenią (Bukowski, Lubaś, Nowak 2010). Najistotniejszą właściwością koncepcji przestrzeni społecznej jest traktowanie jej jak czegoś wytworzonego przez społeczeństwo, a nie pozostającego poza nim. Pozwala to na odejście od statycznego pojmowania przestrzeni, na rzecz analiz dynamicznego procesu jej wytwarzania i sposobów użytkowania przez społeczeństwo. W koncepcji przestrzeni społecznej zasadniczym składnikiem są ludzie tworzący zorganizowaną zbiorowość, a nie obszar tej działalności. Uporządkowanie elementów przestrzeni fizycznej jest wytworem działań człowieka, a nie przyczyną jego zachowań.

Zbiorowi i indywidualni przedstawiciele życia społecznego uczestniczą nieustannie w procesach tworzenia przestrzeni. Efektem tychże procesów jest miejsce, rozumiane jako pewna przestrzeń społeczna, kształtowana przez różnego rodzaju przestrzenne praktyki, kulturowe wyobrażenia i formy organizacji stosunków społecznych. W procesie społecznego tworzenia i organizowania przestrzeni istotną rolę odgrywają stosunki władzy i związane z nimi kulturowe wyobrażenia i sposoby wartościowania. Władza polityczna oznacza możliwość narzucania norm i reguł gier społecznych, podejmowania decyzji dotyczących rozdziału dóbr społecznych, legitymizowania istniejących struktur i hierarchii społecznych, kształtowania środowiska społecznego i wpływania na działalność grup społecznych. Przestrzeń stanowi zasób polityczny, a jej kształtowanie przedmiot negocjacji i konfliktów. Dlatego też ważnym elementem analiz procesów uspołeczniania przestrzeni jest rozumienie sposobów organizacji tego, co polityczne.

Drugi komponent pojęcia geopolityka – polityka – odwołuje nas zatem ku temu, co polityczne. Polityka jest zjawiskiem złożonym i wielowymiarowym. Istnieje wiele sposobów rozumienia tego, czym jest polityka i wiele definicji tego, co polityczne. W czasach nowożytnych sferę polityki utożsamiano z tym, co dotyczy władzy państwa i instytucji z nim związanych. Dlatego też w kontekście rozważań o geopolityce komponent polityka oznaczał zazwyczaj realizację polityki państwa wewnątrz kraju i w stosunkach między państwami; symbolizował walkę o władzę, o przestrzeń terytorialną, o zasoby naturalne, o kontrolę nad szlakami transporto-

wymi. Współcześnie jednak politykę postrzega się jednak znacznie szerzej, jako jedną z podstawowych instytucji społecznych, która pojawiła się w toku życia społecznego jako odpowiedź na wyzwania związane z takimi problemami, jak: podejmowanie decyzji, tworze norm/prawa, egzekwowanie norm/prawa, rozwiązywanie sporów, karanie dewiacji, integracja i współpraca, obrona wspólnoty, agresja i atak skierowane przeciwko innym wspólnotom. W szerokim ujęciu polityka odnosi się do idei kulturowych, norm, wartości i praktyk regulujących wzajemne wchodzenie przez ludzi w interakcje w sposób uporządkowany i (mniej lub bardziej) wzajemnie korzystny. Polityka to rodzaj stosunków społecznych (instytucja społeczna), a więc uporządkowanych całości (fragmentów porządku społecznego), obejmujących określone podmioty (ludzi, zespoły ludzi) oraz ich działania (interakcje) przebiegające według pewnych norm i sterowane określonymi wartościami. O polityczności tych elementów przesądza dziedzina życia społecznego, w której zachodzą i ich społeczna funkcja. Dziedziną polityki są normatywnie określone procesy decydowania, kontroli i stosowania przymusu, dotyczące pozyskiwania i dystrybucji pewnych wartości – wartości politycznych. O ich politycznym charakterze decyduje sposób ich społecznego pozyskiwania (wytwarzania), ochrony i dystrybucji. Niektóre powszechnie pożądane wartości (bezpieczeństwo, wolność, własność, dobra ekonomiczne umożliwiające zaspokojenie potrzeb materialnych) powstają prawie wyłącznie dzięki współdziałaniu dużych zespołów ludzi, specjalnie w tym celu zorganizowanych. Społeczeństwa, które posiadają wyspecjalizowane instytucje, mogą decydować, kontrolować i przymuszać wszystkich swoich członków do określonych zachowań, dotyczących takich właśnie wartości.

Funkcją polityki jest wyznaczanie pozycji społecznej jednostek, grup i zbiorowości w hierarchicznej strukturze politycznie zorganizowanego społeczeństwa. Odbywa się to przez określanie i kontrolowanie wykonania zadań w zakresie wytwarzania powszechnie pożądanych wartości oraz decydowanie o stopniu i sposobie partycypacji w tych wartościach. Potocznie używa się określenia rządzenie – sprawowanie władzy politycznej. Dokonuje się ono w ramach specyficznych stosunków zachodzących między decydującymi, kontrolującymi, przymuszającymi (czyli podmiotem władczym), a tymi, którzy mają wykonywać decyzje, są kontrolowani w tym zakresie i ewentualnie podlegają przymusowi – czyli podmiotem podporządkowanym (Pałeczki 1999). We współczesnych analizach podejmujących problematykę władzy podkreśla się, że tradycyjne analizy odwołujące się do instytucji politycznych, takich jak państwo, nie pozwalają już na adekwatną analizę zjawiska władzy. Podkreśla się natomiast znaczenie praktyk społecznych związanych z racjonalizowaniem, uprawomocnianiem istniejących stosunków zależności i dominacji.

Zjawiska określane mianem politycznych są zakorzenione w przestrzeni. Miejsce jest tym, gdzie zaczynają się zjawiska polityczne a jego charakter wpływa na przebiegające w jego ramach procesy. Jednocześnie miejsce jest wytworem ludzkiej aktywności i podlega ono swoistej subiektywizacji. Relacje między tym, co polityczne,

a tym, co przestrzenne są przedmiotem dociekań geografii politycznej. Pojawia się pytanie jaką rolę w takich analizach może odgrywać geopolityka, czy posiada ona jakąś wartość, i czy można wyodrębnić charakterystyczny dla niej obszar badań? Jeżeli geopolityka ma być odrębnym polem dociekań badawczych to problemem jest rozróżnienie geografii politycznej i geopolityki. Pomocne w tym rozróżnieniu może być wskazanie faktu, że nieunikniona różnorodność społeczeństw ludzkich oraz ograniczenie dostępnych zasobów powodują, iż polityka (konflikt i kooperacja) to stały element kondycji ludzkiej. Polityka jest nieuchronnie związana z fenomenem konfliktu, czyli współzawodnictwa między rywalizującymi siłami, odzwierciedlającego różnorodność poglądów, preferencji, potrzeb i interesów. Duża część badaczy traktuje polityczność jako przestrzeń władzy, konfliktu i antagonizmu i uważa, że każdy porządek społeczny opiera się na konflikcie, narzucaniu decyzji oraz na jakiś formach wykluczenia. W tym ujęciu kluczowe pojęcia związane z problemem polityczności, to antagonizm i hegemonia. Pole polityki jest obszarem rywalizacji pomiędzy działaczami społecznymi o władzę, a tym samym o możliwość stanowienia reguł gier społecznych i kształtowania tego, co społeczne. Przy pomocy praktyk społecznych związanych z władzą ustanawia się określony porządek, a tym samym porządek przestrzenny, i ustala znaczenie instytucji. Elementem rywalizacji politycznej jest też dążenie do odpowiedniego ukształtowania i nazwania przestrzeni, w której przebiegają zjawiska polityczne.

Szukając odpowiedzi na pytanie, co może być specyfiką geopolityki, i co odróżnia geopolitykę od geografii politycznej można powiedzieć, że geopolityka zajmuje badaniem relacji i związków pomiędzy przestrzenią a procesami politycznymi w specyficzny sposób wynikającymi z koncentracji na aspekcie konfliktowym polityki, czyli współzawodnictwu między rywalizującymi podmiotami społeczno-politycznymi. Rywalizacja polityczna przebiega zarówno w symbolicznej, jak i praktycznej formie. Jest ona ukierunkowana na opanowanie pola polityki, czyli na możliwość obrony albo transformacji istniejącego porządku społecznego oraz na możliwość ochrony albo transformacji istniejących sposobów postrzegania tego świata. Zatem odbywa się ona zarówno w sferze praktycznych działań, jak i w sferze symbolicznej, dyskursywnej. Oba te aspekty mogą być obiektem dociekań i analiz geopolitycznych. Takie podejście do geopolityki pozwala łączyć ze sobą klasyczne analizy geopolityczne, koncentrujące się głównie na rywalizacji między państwami, z nowymi nurtami badawczymi, w ramach których podejmowane są problemy ideologii i dyskursu. Geopolitykę można zatem potraktować jako subdyscyplinę geografii politycznej zajmującą się konfliktami politycznymi związanymi z organizacją przestrzeni społecznej człowieka i sposobami jej pojęciowego i symbolicznego przedstawiania.

Takie podejście do analiz geopolitycznych jest obecne we współczesnej nauce. M.in. dla francuskiego geografa Yves'a Lacoste'a – geopolityka oznaczała nic innego, jak właśnie badanie rywalizacji sił/potę, której celem jest ustanowienie jakiegoś typu kontroli nad przestrzenią. Zamiast pojęcia rywalizacja może użyć także okre-

śleń konkurencja, czy też konflikt, co pozwala na szerokie rozumienie tego terminu. Kontrola nad terytorium może mieć charakter fizyczny i obejmować całą przestrzeń, bądź też być ograniczona do pewnych aspektów, jak np. kontrola nad złożami surowców lub trasami komunikacyjnymi. Lacoste uważał, że rywalizacja o terytorium może być postrzegana jako specyficznie geopolityczna także wtedy, kiedy pomiędzy obywatelami wywołuje ona polityczną debatę związaną z rozpowszechnianiem się sprzecznych reprezentacji i wyobrażeń dotyczących przestrzeni – pod warunkiem, że istnieje pewien poziom swobody ekspresji poglądów. Debaty takie można rozpatrywać jako fenomen polityczny i kulturowy. Rozpowszechnianie tych społecznych wyobrażeń prowadzi do politycznych działań, które mogą mieć sprzeczne cele i skutki. Od czasu, kiedy dzięki mediom masowym, wzrósł zakres możliwości rozpowszechnienia partykularnych reprezentacji przestrzennych, a publiczna debata wokół problemów organizacji przestrzeni stała się wolniejsza i bardziej dostępna dla obywateli, to polityczna debata pomiędzy nimi zaczęła odgrywać ważną rolę w rozwoju fenomenu geopolityki. Jednocześnie francuski geopolityk zwrócił uwagę, że wyobrażenia przestrzenne stanowią ważny element ideologii i tożsamości danej grupy. Jako zasób moralny, ideologiczny, wyobrażenia one ważną rolę w utrzymaniu spójności grupy i często wyznaczają kierunki aktywności politycznej, gdyż i jednostki i grupy chcą przełożyć swoje wyobrażenia na realne zasoby.

Aby geopolityka mogła się rozwijać jako relewantny obszar analiz relacji tego, co przestrzenne i tego co, polityczne musi ona dostosować się do współczesnych sposobów konceptualizacji pojęć: przestrzeń i polityka oraz do wyzwań związanych ze współczesnymi przemianami cywilizacyjnymi. Zmiana sposobu konceptualizacji pojęć takich, jak przestrzeń i władza wpływa na współczesne analizy podejmujące problem stosunków władzy w procesie społecznego konstruowania przestrzeni. Te dwa komponenty obecnie prezentują inne znaczenie niż miało to miejsce pod koniec dziewiętnastego wieku, kiedy to kształtowała się klasyczna myśl geopolityczna. Tak więc postulatem, który można wysunąć wobec osób podejmujących się analiz geopolitycznych jest wskazanie, że ich podstawą powinna być wiedza antropologiczna, socjologiczna i polityczna dotycząca procesów tworzenia przez ludzi rzeczywistości społecznej oraz wiedza dotycząca dynamiki procesów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem dynamiki i charakteru konfliktów politycznych. Fundamentem wiedzy geopolitycznej byłyby zatem nie dzieła Mackindera, Mahana, Haushofera, czy też Spykmana, ale raczej prace Petera Bergera i Thomasa Luckmana, Henriego Lefebvre'a, Yves'a Lacoste'a, Davida Harveya, Edwarda Soji, czy też Michaela Foucaulta i Pierre'a Bourdieu. Bez znajomości dokonań tych autorów wszelkie analizy geopolityczne pozostaną tylko apriorycznymi, nefalsyfikowalnymi rozważaniami dotyczącymi rywalizacji potęg w czasie i przestrzeni, często o silnym zabarwieniu ideologicznym. Takie traktowanie geopolityki powoduje, że rozważania geopolityczne często nie wnoszą nic nowego do zrozumienia związków zachodzących pomiędzy tym co polityczne, a tym co przestrzenne. Uporczywe przypisywanie szczególnej

wagi pracom pochodzącym z przełomu XIX i XX wieku powoduje, że geopolityka zostaje na marginesie dyskursu akademickiego i jest traktowana raczej jako ciekawostka z zakresu myśli politycznej, a nie relewantny obszar analiz. Należy zatem podjąć dyskusję o zmianach, jakie powinny nastąpić w analizach geopolitycznych, jeżeli mają one być ważną częścią geografii politycznej.

Ważny postulat dotyczący współczesnych rozważań geopolitycznych to oderwanie ich od państwa jako podstawowego obiektu analiz. We współczesnym świecie nastąpiła dywersyfikacja władzy. Mamy do czynienia z jej rozproszeniem i pojawieniem się w przestrzeni publicznej wielości narodów, które rywalizują ze sobą o wpływ na instytucje polityczne, w ramach których podejmowane są decyzje dotyczące sposobów organizacji życia publicznego oraz dystrybucji dóbr społecznych. Pole polityki nie jest już areną, na której dominują scentralizowane rządy państw narodowych. Nowa rzeczywistość składa się z eklektycznych sieci powiązanych ze sobą centrów władzy, takich jak municypalne i prowincjonalne władze, regionalne bloki polityczne, transnarodowe organizacje prywatne i komercyjne. W zglobalizowanym świecie państwa stały się tylko jednym z wielu elementów sieci globalnego zarządzania, gdyż władza uległa rozproszeniu poprzez pojawienie się na poziomie lokalnym i globalnym wpływowych działaczy społeczno-politycznych. We współczesnym świecie kształtuje się zatem wielowymiarowa struktura zarządzania, obejmująca wiele poziomów i różnorodnych sfer życia coraz bardziej powiązanych ze sobą w globalnej przestrzeni. Współczesne pole polityki jest środowiskiem wielce zróżnicowanym i poliarchicznym. Stopniowa erozja siły państwa narodowego podkopywana przez procesy globalizacji, decentralizacji, dezintegracji i liberalizacji życia społecznego, powoduje, że przestrzeń polityki wypełniają różnorodni aktorzy. Poza klasycznymi podmiotami procesów politycznych – takimi jak państwa, narody, kościoły i religie – mamy obecnie do czynienia także z rosnącym znaczeniem organizacji międzyrządowych i pozarządowych, władz lokalnych, różnorodnych ruchów społecznych, mass mediów, organizacji przestępczych, migrantów i diaspor etnicznych. Każda z tych grup społecznych uczestniczy w procesach wytwarzania przestrzeni narzucając sposób jej kształtowania bądź walcząc o jej zmianę. Dlatego konieczne jest zerwanie z państwowocentrycznym podejściem do analiz dotyczących związków między tym, co polityczne, a tym co przestrzenne i uwzględnienia wielkości czynników społecznych wraz z ich specyficznym sposobem postrzegania i użytkowania przestrzeni.

Rywalizacja o przestrzeń, o sposób jej definiowania, o przypisywane jej funkcje, o uprawnienia do użytkowania, odbywa się między zróżnicowanymi grupami na wielu poziomach życia społecznego. Konflikty związane z kształtowaniem przestrzeni przebiegają na różnorodnych poziomach, zarówno makro, jak i mezzo oraz mikro. Miejscem przemian może być wieś, miasto, region, kraj, a nawet cały świat. Na każdym z tych poziomów mamy do czynienia z konfliktami o sposób organizacji przestrzeni. Dlatego też analizy geopolityczne nie mogą się ograniczać wyłącznie

do poziomu makro ale powinny obejmować wszystkie skale budując wielopoziomową analizę konfliktów związanych z organizacją przestrzeni politycznej. Jeżeli wszelkie konflikty związane ze społecznym wytwarzaniem przestrzeni mają charakter geopolityczny, to można mówić o geopolityce na różnych poziomach życia społecznego, począwszy od mikro-geopolityki (na poziomie miasta, gminy, województwa), aż do makro-geopolityki (na poziomie kontynentu, czy całej planety). Pomędzy tymi poziomami mieści się także rywalizacja pomiędzy państwami (czynnikami geopolitycznymi) o sposób definiowania i organizowania przestrzeni społecznej odnośnie wyobrażeń narodu i jego miejsca na mapie. Każda przestrzeń społeczna, region, miejsce, skala geograficzna jest jednocześnie produktem i podstawą działań społecznych oraz odzwierciedla asymetryczne relacje władzy i geometrię władzy w tym sensie, że niektóre państwa w większym stopniu uczestniczą w wytwarzaniu miejsc i skal geograficznych, podczas gdy większość przetwarza i reprodukuje je tylko w codziennych praktykach i działaniach. W odniesieniu do konkretnych układów przestrzennych będzie to oznaczać także możliwość narzucania symbolicznych reprezentacji i kontrolę nad nimi (Bukowski, Lubaś, Nowak 2010).

Klasyczna myśl geopolityczna zwyczajowo koncentrowała się na skali makro. Podstawowym podmiotem analiz były potęgi geopolityczne, państwa czy też duże bloki państw odgrywające – według geopolityków – dominującą rolę w rywalizacji międzynarodowej. Dlatego też myśl geopolityczna koncentrowała się na analizie rywalizacji potęg w czasie i przestrzeni, na relacjach w skali makro. Takie postrzeganie rywalizacji o przestrzeń stanowi redukcjonizm badawczy, nie dostrzega wielowymiarowości skal instytucjonalnych wraz z towarzyszącymi im relacjami władzy, a ponadto nie odpowiada już współczesnej rzeczywistości społeczno-politycznej, w której nastąpił renesans lokalności. Dlatego też wzywaniem, a zarazem koniecznością, jest zmiana perspektywy z makropoziomowej na mikropoziomową. Postulat zmiany perspektywy badawczej z makro na mikro można rozumieć jako konieczność zmiany poziomu analiz i odejścia od analiz makropoziomowych na rzecz skupienia swoje uwagi na procesach zachodzących na poziomie mikro, w codziennych międzyludzkich interakcjach; jako zmianę przedmiotu analiz z państwa i między-państwowej rywalizacji o dominację i bezpieczeństwo na analizę małych grup społecznych i lokalnych problemów związanych z organizacją przestrzeni publicznej. Tworzenie przestrzeni społeczno-politycznej odbywa się przede wszystkim na poziomie mikro. Na tym poziomie mamy do czynienia z rywalizacją grup społecznych o organizację przestrzeni publicznej. Ta lokalna, miejscowa rywalizacja o przestrzeń stanowi geopolitykę *sensu stricto*, a tym samym powinna stanowić podstawowy element współczesnych analiz geopolitycznych.

Takie podejście odpowiadałoby współczesnym nurtom badawczym, a także cywilizacyjnym. Rewolucja informatyczna i procesy globalizacji doprowadziły do głębokiego przekształcenia naszego życia społecznego i zmiany relacji pomiędzy aktywnością ludzką a przestrzenią, w której ta aktywność przebiega. W okresie

tw. późnej nowoczesności żyjemy w świecie w innym sensie niż w poprzednich epokach. Każdy nadal gdzieś mieszka, a ograniczenia związane z ciałem sprawiają, że zawsze gdzieś jest zlokalizowany w czasie i przestrzeni. Jednakże przekształcenia kategorii miejsca i przemieszanie zlokalizowanych czynników z ich odległymi kontekstami oraz rola doświadczenia zapośredniczonego radykalnie zmieniają sens tego, czym jest świat. Jest tak zarówno na poziomie świata przeżywanego przez jednostkę, jak i na poziomie ogólnego środowiska działań społecznych, w którym toczy się zbiorowe życie społeczne. Chociaż wszyscy żyjemy w środowiskach lokalnych, światy doświadczane u większości z nas są naprawdę globalne (Giddens 2002). To jednoczesne doświadczenie lokalności i globalności stanowi specyficzną cechę współczesnej kondycji człowieka.

Mimo olbrzymiego zainteresowania badaczy procesami globalizacji duże znaczenie przypisuje się temu, co lokalne. Paradoksalnie globalizacja świata przyniosła ze sobą zwiększone zainteresowanie lokalnością. Globalizacja wpłynęła na transformację sposobów organizacji przestrzennej naszego życia. Jednocześnie mamy do czynienia z unifikacją i globalnością oraz z dywersyfikacją i lokalnością. Współczesna organizacja życia społeczno-politycznego odbywa się na poziomie globalnym i lokalnym. Poziom pośredni, poziom państw narodowych, zaczyna odgrywać coraz mniejszą rolę. Rosnąca dywersyfikacja i fragmentaryzacja interesów społecznych skutkuje rosnącą falą roszczeń, żądań i wyzwań, którą obywatele i grupy społeczne stawiają państwu narodowemu. Jego niezdolność do jednoczesnej odpowiedzi na ten szeroki wachlarz żądań wywołuje kryzys legitymizacji. Aby go przezwyciężyć część swojej władzy państwa przekazują lokalnym i regionalnym instytucjom politycznym. Takie działanie wynika z dwóch komplementarnych zachowań: z jednej strony ze względu na terytorialne zróżnicowanie instytucji państwa, regionalne i narodowe tożsamości mniejszościowe znajdują dla siebie najłatwiejszy wyraz na lokalnych i regionalnych poziomach, z drugiej strony rządy narodowe wykazują tendencję do skupiania się na zarządzaniu strategicznymi wyzwaniami stawianymi przez globalizację bogactwa, komunikacji i władzy, pozwalając niższym poziomom rządzenia przejmować odpowiedzialność za zarządzanie problemami codziennego życia (Castells 2008).

W ostatnich dekadach mamy do czynienia z odrodzeniem lokalizmu (por. Sowa 1989) – położeniem nacisku na indywidualizm jednostki, na autonomię społeczną, na kultywowanie wartości lokalnych. Na całym świecie obserwować można procesy ożywienia się wspólnot i władz lokalnych i regionalnych. To co lokalne, miejscowe przyciąga w coraz większym stopniu uwagę opinii publicznej. W krajach należących do Unii Europejskiej, niezależnie od faktu, że zasadnicze obszary suwerenności zostały przeniesione do Brukseli, odpowiedzialność za wiele spraw codziennego życia została przesunięta do władz regionalnych i lokalnych, włączając w to edukację, politykę społeczną, kulturę, budownictwo, ochronę środowiska i udogodnienia miejskie. Co więcej miasta, regiony czy władze municypalne aktywnie angażują się

w bezpośrednie negocjacje z wielonarodowymi korporacjami przez co stają się najważniejszymi elementami polityk rozwoju gospodarczego i społecznego (Castells 2008). Re-lokalizacja władzy spowodowała, że tożsamość terytorialna i władze lokalne/regionalne stały się siłami decydującymi o losie obywateli, o relacjach między państwem i społeczeństwem, o nadawaniu nowego kształtu dotychczasowym państwom narodowym i o nowym sposobie organizowania przestrzeni publicznej. Społeczne wytwarzanie przestrzeni i rywalizacja o jej kształt, sposób jej zagospodarowania i użytkowania przeniosła się z poziomu makro (poziomu państw) na poziom mikro (poziom lokalny) – to na tym poziomie mamy dziś do czynienia ze szczególnie intensywnymi konfliktami politycznymi o sposób zagospodarowania przestrzeni i jej odpowiedniego ukształtowania.

To co lokalne stanowi dzisiaj jeden z głównych obiektów zainteresowania badaczy procesów ekonomicznych i politycznych. Uważa się, że jeżeli chcemy w pełni zrozumieć politykę państwową czy też globalną, to musimy wziąć pod uwagę to, co lokalne. Bez uwzględniania mikropoziomu nie będzie możliwe zrozumienie procesów o szerszej skali. Przestrzeń lokalna jest areną politycznej socjalizacji, a także produktem politycznej aktywności. Mówiąc o znaczeniu jaki ma dzisiaj poziom mikro dla zrozumienia procesów politycznych podkreśla się, że aktywność polityczna jest wpisana w unikalne ramy lokalne, a w mniejszym stopniu kształtuje się przez normy państwowe. Z uwagi na fakt, że ludzie na całym świecie są przywiązani do swojego przestrzennego i kulturowego środowiska to przestrzeń lokalna stanowi główną przestrzeń, w której przebiegają procesy socjalizacji politycznej; dlatego też konstruowanie i wytwarzanie lokalności tworzy akt polityczny o doniosłym znaczeniu (Flint, Taylor 2007). Tak więc rywalizacja o definiowanie i kształtowanie tego, co lokalne ma charakter geopolityczny – czyli politycznej rywalizacji o przestrzeń. Lokalność stanowi główną skalę analiz. Dopiero zrozumienie zjawiska i procesów lokalnych pozwala zrozumieć to, co globalne.

Układy i społeczności lokalne zawsze były przedmiotem zainteresowania nauk społecznych. Istnieje długa i stale wzbogacana tradycja studiów lokalnych i metodologia badania układów lokalnych (por. Jałowiecki 1989). Jest także bogata literatura dotycząca współczesnych procesów globalizacyjnych i kształtowania się nowej kondycji świata określanej mianem globalności. Problem przenikania się tego, co globalne z tym, co lokalne jest chyba dziś najważniejszym problemem związanym z próbą zrozumienia dynamiki współczesnego świata. Dla geopolityki wiąże się to z koniecznością dokonania rekonstrukcji skal, w jakich zachodzą procesy polityczne – odejścia od koncentracji dyscypliny na procesach makropoziomowych na rzecz uwzględnianie wymiaru lokalnego. Tak, jak w XIX wieku najważniejszą siłą napędową polityki była rywalizacja mocarstw europejskich o podział globalnej przestrzeni, tak teraz głównym problemem geopolityki staje sposób przenikania się tego, co globalne i tego, co lokalne.

W XIX wieku Niemcy, Anglia, Rosja, USA, Japonia były wiodącymi światowymi mocarstwami, a stosunki pomiędzy nimi miały charakter konfliktowy gdyż rywalizowały one ze sobą o władzę nad terytorium, ludnością, zasobami surowcowymi i rynkami zbytu. Klasycy myśli geopolitycznej, tacy jak Haushofer, Mackinder, czy Mahan podejmowali problemy rywalizacji światowych potęg ale stawiali się w pozycji doradców księcia, a ich analizy miały przede wszystkim wskazać na jak najskuteczniejszą strategię postępowania w środowisku międzynarodowym. Z uwagi na wielką popularność jaką cieszyła się wówczas geografia, wiele miejsca w swoich analizach poświęcali oni problematyce czynników geograficznych w strategii działania państwa. Ten wymiar ich analiz określano mianem geopolityki. We współczesnym świecie głównym problemem geografii politycznej jest to jak globalność wpływa na zmianę relacji przestrzennych, jak wpływa na kształtowanie się lokalności i jak lokalne procesy będą oddziaływać na kształtowanie się uniwersalnej, transnarodowej przestrzeni społecznej, politycznej i gospodarczej.

Lokalność i globalność są ze sobą ściśle powiązane. Żaden region, żadna lokalna przestrzeń nie jest autarkicznym obszarem. Nie jest odizolowana od świata wokół niego. W rzeczywistości mamy do czynienia z przenikaniem się skal i z dynamicznymi interakcjami między tym, co miejscowe, lokalne, partykularne, a tym, co globalne i uniwersalne. Na poziomie globalnym transnarodowe korporacje gospodarcze decydują o organizacji procesów produkcji i podziale pracy; międzynarodowe instytucje polityczne zaczynają decydować o sposobach organizacji życia społeczno-politycznego. Jednocześnie dokonuje się proces upodmiotowienia społeczności lokalnych, przyznania im autonomii i prawa do decydowania o miejscu, które stanowi ich przestrzeń. To powoduje, że wiele problemów rozstrzyganych jest na poziomie lokalnym, a globalne zjawiska są sumą lokalnych działań. Tak jak np. globalna walka o zachowanie środowiska naturalnego i ochronę bioróżnorodności świata przebiega głównie w miejscowych, lokalnych przestrzeniach – czy to będzie konflikt o Dolinę Rospudy i zagospodarowanie oraz ochronę jej obszaru, czy też problem nielegalnego wycięcia drzew w regionie Alto Tamaya w Peru, gdzie miejscowa ludność składająca się z Indian Asháninka stara się uzyskać prawo własności do zamieszkiwanych terenów, aby ochronić lasy przed nielegalną wycinką. Globalne problemy są więc sumą lokalnej działalności i aby zrozumieć zjawiska w skali makro trzeba dokonać analiz w skali mikro.

W wielu przypadkach, szczególnie w krajach biedniejszych to, co lokalne musi ustąpić temu, co globalne. Można dostrzec to na przykładzie delty Nigru, gdzie lokalne społeczności walczące o swoje miejsce życia, muszą ustąpić przed logiką globalnego kapitalizmu utożsamianego przez działania podejmowane przez wielkie światowe koncerny wydobywające ropę naftową. Widać to przykładzie Indian mieszkających w lesie amazońskim, którzy muszą ustąpić przed wielkimi przedsięwzięciami dokonującymi wycinki lasów deszczowych, czy to w poszukiwaniu źródeł surowców energetycznych, czy też dla zwiększenia areału pastwisk i pól uprawnych. W niektó-

rych jednak wypadkach to, co lokalne może zatryumfować nad tym, co globalne. Silne wspólnoty obywatelskie w krajach Europy Zachodniej mogą przeciwstawić się logice globalizacji i wymusić ochronę i zachowanie specyfiki danego miejsca. Organizacje ekologiczne lub ruchy obywatelskie są w stanie mobilizować opinię publiczną przeciwko ich zdaniem nietycznym praktykom, które zagrażają lokalnej tożsamości. Także w niektórych, biedniejszych regionach ruchy społeczne ukierunkowane na obronę lokalnych społeczności – takie jak np. ruch zapatystów w Meksyku – są w stanie skutecznie się bronić przed logiką organizacji przestrzeni zgodnie z wymogami globalnych sił.

Zrozumienie dynamiki interakcji pomiędzy tym, co lokalne a tym, co globalne stanowi dziś jeden z głównych obszarów zainteresowania geografii humanistycznej. Geografowie chcą więcej wiedzieć o poszczególnych lokalizacjach i odkrywać to, co często jest głęboko ukryte, jednocześnie chcą poszerzyć horyzont badań i uzyskiwać wiedzę o szerszym świecie. Postulat skoncentrowania się na badaniach procesów globalnych, makropoziomych jest uzasadniony, ale trzeba zwrócić uwagę na fakt, że analizy poziomu globalnego nie mogą przynieść rzeczywistej wiedzy o zachodzących procesach bez jednoczesnego pogłębienia wiedzy o tym, co lokalne. Znaczenie studiów nad lokalnością widać, kiedy rozpatrujemy znaczenie tego, co rozumiemy pod pojęciem: globalny. Globalność jest konstruowana przez działania lokalne. Kiedy mówimy o procesach globalizacji to najczęściej opisujemy przepływy (komunikatów, obrazów, towarów, pieniędzy) z jednego miejsca do drugiego. Dzięki rewolucji technologicznej zostały one tak przyśpieszone i rozciągnięte w przestrzeni, że uzyskały wymiar globalny (Murray 2006). Dlatego też uważa się, że nie da się wyjaśnić tego co globalne, bez odwoływania się do tego co lokalne i na odwrót. Globalność i lokalność stanowią dwie strony tej samej monety.

Nie wiadomo jeszcze jaką formę społeczno-kulturową przyjmie lokalność. Czy pod wpływem procesów unifikacyjnych wszystkie miejsca zostaną upodobnione do siebie? Czy swoistość i odrębność pozostanie jedynie cechą tych obszarów, które pozostaną niepodłączone do sieci połączeń komunikacyjnych, gospodarczych i politycznych, a tym samym skazane na biedę i zapomnienie? Czy uda się zachować równowagę między znakami globalności, a chęcią zachowania różnorodności i lokalnej tożsamości? Są to pytania otwarte, które powinny stanowić obszar dociekań geografii politycznej i analiz geopolitycznych. Konflikty o sposób zarządzania przestrzeni globalnej i lokalnej współcześnie powinny stanowić o istocie poznania geopolitycznego. Jest to chyba jedno z kluczowych zagadnień dla analiz politologicznych, gdyż dziś możemy obserwować rywalizację wokół społecznego tworzenia przestrzeni. Procesy globalizacji doprowadziły do rekonfiguracji sił w środowisku międzynarodowym i mamy do czynienia z dążeniem do takiego ukształtowania przestrzeni globalnej i lokalnej, który byłby najbardziej funkcjonalny z punktu widzenia kapitału oraz mobilnej globalnej elity. W płynnym stadium nowoczesności osiadła większość rządzona jest przez wędrującą i eksterytorialną elitę. Oczyszczanie

dróg dla swobodnego ruchu i likwidowanie działających jeszcze punktów kontroli stało się dzisiaj nadrzędnym celem polityki, a także wojen (Bauman 2006). Zatem celem działania globalnych elit jest otwieranie tego, co lokalne na wpływy tego, co globalne. Wywołuje to opór i generuje konflikty, których źródłem jest dążenie do odpowiedniego ukształtowania przestrzeni.

Transformacja, którą przechodzi świat wymaga zmiany priorytetów badawczych, metod, środków, pojęć i kategorii. Wymaga stworzenia nowej analizy prawideł rozwoju przestrzeni politycznej, które uwzględniałyby globalizację świata, rewolucję informatyczną, i pozostałe meganurty cywilizacyjne. Wydarzenia końca XX wieku zrodziły zapotrzebowanie na swoistą wyobraźnię geopolityczną, dzięki której można byłoby dokonać opisu rekonstrukcji władzy oraz zmian w organizacji przestrzeni, w której przebiega aktywność społeczna człowieka. Epoka transformacji obfituje w liczne napięcia i konflikty. Społeczne wytwarzanie miejsc i ich utrzymanie wiąże się z konfliktem i przemocą. Są one szczególnie intensywne współcześnie, kiedy to dokonuje się głęboka transformacja społeczna, a globalne przepływy obrazów, pieniędzy, ludzi, towarów wyrrywają ludzi z ich dotychczasowych lokalizacji. Żyjemy w epoce globalnych i transnarodowych powiązań, mających wpływ na wykorzystanie, przestrzenną organizację oraz symboliczne, reprezentacje miejsca. Właśnie te miejsca są coraz częściej wytworami globalnych mobilności, intensywnych migracji i przepływów kulturowych przenoszonych przez media elektroniczne. Jednocześnie jednak w procesach społecznego wytwarzania miejsc wciąż istotną rolę odgrywają te praktyki i treści kulturowe, które mieszczą się w lokalnych ramach przestrzennych. Dlatego też wiedza o lokalnych procesach społecznego tworzenia przestrzeni stanowi niezbędny element zrozumienia procesów zachodzących w skali makro. Lokalne konflikty o przestrzeń mają istotny wpływ na to, jak jest kształtowana i wykorzystywana globalna przestrzeń. Lokalność oraz konflikty związane ze społecznym kształtowaniem przestrzeni na poziomie lokalnym powinno stanowić głównym obiekt analiz geopolitycznych. Traktowanie geopolityki jako dodatku do analiz środowiska międzynarodowego powoduje zamykanie jej na nowoczesne nurty badawcze, a tym samym skutkuje to brakiem rzeczywistej wartości intelektualnej analiz określanym popularnie mianem geopolitycznych. Natomiast próba zmiany priorytetów badawczych i obszarów analiz może uczynić z geopolityki relewantną subdyscyplinę geografii politycznej.

Literatura

- Bauman Z., 2006, *Płynna nowoczesność*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
Blacksell M., 2008, *Geografia polityczna*, Warszawa: Wydawnictwo PWN.
Braden K., Shelley F., 2000, *Engaging geopolitics*, Londyn-Nowy Jork, Routledge, s.5.

- Bukowski A., Lubaś M., Nowak J., 2010, Wprowadzenie, [w:] A. Bukowski, M. Lubaś, J. Nowak (red.), *Spoleczne tworzenie miejsc. Globalizacja-etniczność-wladza*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Castells M., 2008, *Siła tożsamości*, Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Cohen S.B., 2003, *Geopolitics of the world system*, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Flint C., Taylor P., 2007, *Political geography. World-economy, nation-state and locality*, Londyn: Pearson Prentice Hall.
- Giddens A., 2002, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Jałowicki B., 1989, *Rozwój lokalny*, Warszawa: Instytut Gospodarki Przestrzennej.
- Lisowski A., 2005, Geografia jako nauka chronologiczna, [w:] S. Liszewski, W. Maik, (red.), *Podstawowe idee i koncepcje geograficzne w świetle przemian geografii współczesnego świata*, t.1, Bydgoszcz: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki.
- Massey D., 1994, *Space, place and gender*, Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- Murray W.E., 2006, *Geographies of globalization*, Londyn-Nowy Jork: Routledge.
- Pałeczki K., 1999, Nauki polityczne, [w:] W. Kwaśniewicz i in. (red.), *Encyklopedia socjologii*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza.
- Parker G., 1998, *Geopolitics, Past, present and future*, Londyn: Cassell.
- Potulski J., 2010, *Wprowadzenie do geopolityki*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Sowa K.Z., 1989, Zmierzch i odrodzenie się lokalizmu w XX stuleciu, [w:] B. Jałowicki, K.Z. Sowa, P. Dudkiewicz (red.), *Spoleczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość*, Warszawa: Instytut Gospodarki Przestrzennej.
- Therborn G., 2006, Why and how place matters, [w:] R.E. Godin, Ch. Tilly, (red.), *The Oxford handbook of contextual political analysis*, Oxford: Oxford University Press.

Summary

The article presents research problems of geopolitics. Contemporary geopolitics points to the necessity of revisiting the basis of classical geopolitics theory, which proved unable to explain the world political process of that time. The article presents the geopolitics as a field of encounter of human geography, political geography, regional and local studies and conflict theory. The author explains the reason for the turn of the traditionally macro-level geopolitics towards acknowledgment of importance of the locality and micro-level analysis. The author argues that the linkage between macro-level (globality) and micro-level (locality) is the main problem of contemporary geopolitical analysis because globality is the sum of localities.

